

De

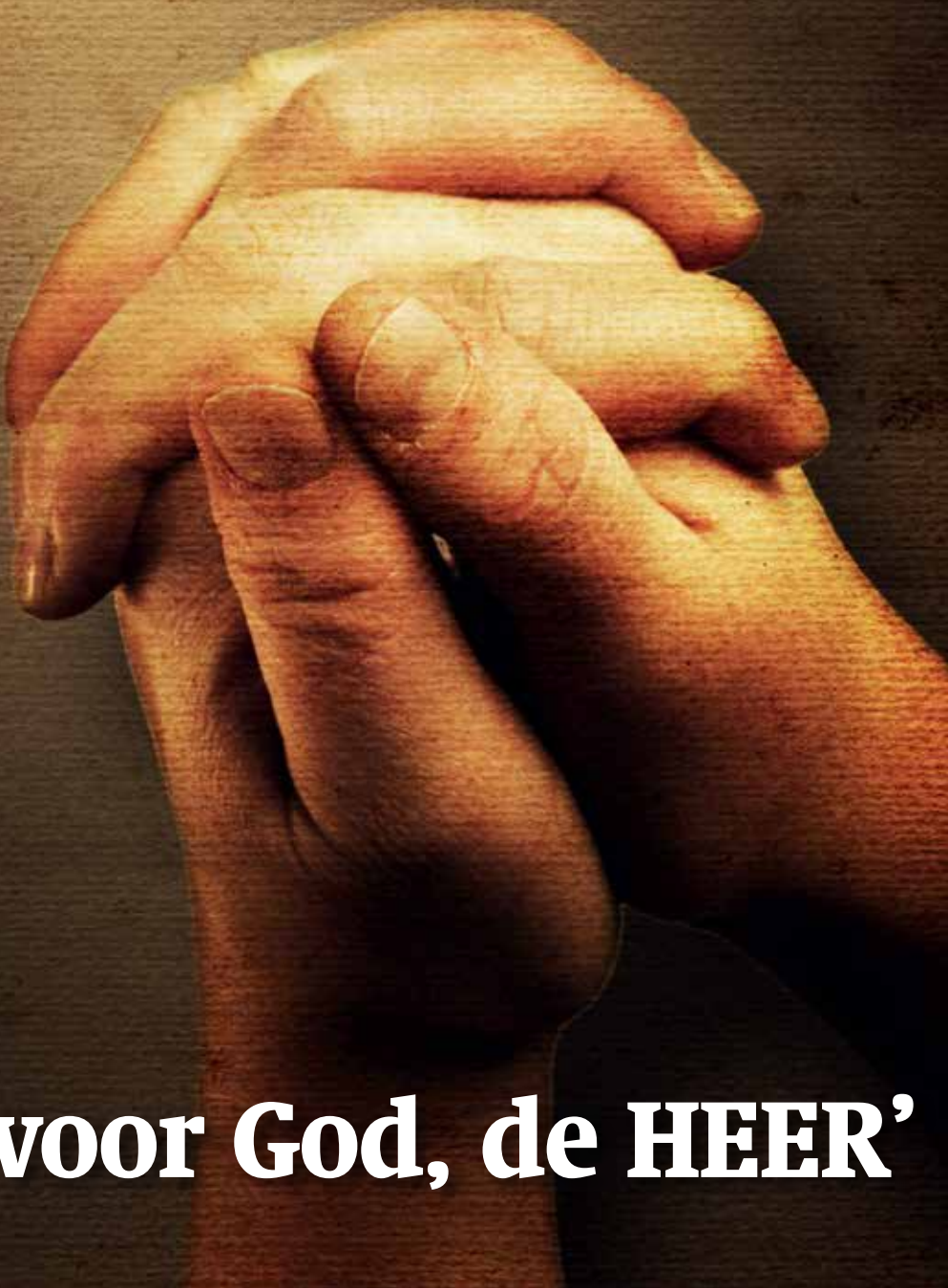
Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

**Stilte: strijd en
ontmoeting**

**Een droom die
geen bedrog is**

*Gastvrij zijn
kun je leren*

‘Wees stil voor God, de HEER’

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Bram Beute, drs. Janneke Burger- Niemeijer,
drs. Peter Hommes, drs. Erik Koning,
dr. Hans Schaeffer.

Brede redactie kernredactie plus dr. Rob van
Houwelingen, dr. Ad de Bruijne, Jan Westert

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie,
Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat
met (abonnementen)administratie te maken
heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar
De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie |
www.idd.nu

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 90

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 52,50 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-
Het abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

Volg ons op Twitter
via #DeReformatie

www.facebook.com/dereformatie

JA, IK WIL!

TEKST: HELEEN SYTSMA-VAN LOO, EINDREDACTEUR ///

Er ligt een verlovingsaanzoek aan onze kerken dat op antwoord wacht. De Nederlands Gereformeerde Kerken willen graag per 31 oktober 2016 'in staat van hereniging' zijn met de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Ik ben niet degene die namens onze kerken antwoord kan geven of ga geven op het aanzoek, maar ik weet wel op welk antwoord ik hoop: op een hartelijk 'ja, ik wil'!

Allereerst: de grond onder beide kerken is het geloof in Jezus Christus. Je kunt allerlei kanttekeningen plaatsen bij de uitwerking van dat geloof in de kerkelijke praktijk in verleden en heden, maar die verschillen tussen de kerken zijn in onze tijd niet groter dan binnen de beide kerken; ze tasten bovendien hun gezamenlijke fundament niet aan. Vervolgens: beide kerken vestigen hun hoop op Christus als Heer van de kerk – niet op mensen, standpunten, kerkordes en hermeneutiek, maar op Hem die 'het heden kent en de toekomst overziet.' Uit ja zeggen op het aanzoek spreekt de bereidheid om het eigene ondergeschikt te maken aan het gezamenlijke, in het vertrouwen dat Christus onze wegen samen verder leiden zal.

Maar vooral: openlijk en hartelijk gaan toewerken naar een fusie is een signaal dat de liefde geneest. De twintigers van nu zijn de kleinkinderen van de generatie die de pijnlijke breuk van de jaren '60 bewust heeft meegemaakt. Voordat zij er niet meer zijn, kunnen de grootouders aan hun nageslacht laten zien wat het betekent om 'in alle bescheidenheid de ander belangrijker te achten dan [zich]zelf' (Fil. 23) en wat de eenheid van de kerk hun waard is. Uit een hartelijk ja spreekt liefde voor wie Christus van harte liefhebben en liefde voor Hem die hartstochtelijk bad voor de eenheid van allen die zijn naam belijden.

Zo zijn er dus geloof, hoop en liefde, maar de grootste daarvan is de liefde.

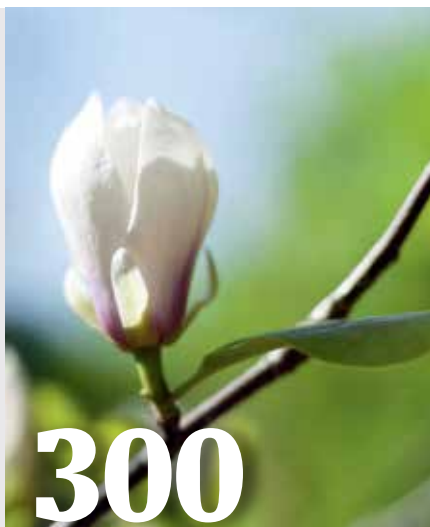

IN DIT NUMMER

EEN KLEINE THEOLOGIE VAN DE STILTE

Valt er vanuit de Schrift en de traditie iets te zeggen over de noodzaak van stilte? Wolter Huttinga stelt: 'Als we de weg van de stilte niet weten te vinden, raken we alles kwijt wat ertoe doet: onszelf, onze verbondenheid met de schepping, en God.'

SAMEN STIL ZIJN IN DE STILLE WEEK

Steeds meer kerken organiseren vespers in de week die aan Goede Vrijdag en Pasen voorafgaat. In dit artikel een aantal voorbeeldliturgieën: samen stil zijn om te luisteren naar woorden uit de Bijbel, te bidden en ons te concentreren op de Heer Jezus zelf.

EEN DROOM DIE GEEN BEDROG IS

Door Christus is de weg tussen hemel en aarde open. Er staat niets meer tussen God en ons in. God wil ons ontmoeten. We mogen grote dingen verwachten, net zo groot als de ontmoetingen die Jakob en Natanaël met Hem hadden. Durf je daarvan te dromen?

EN VERDER

296 STILTE – STRIJD EN ONTMOETING /// 299 COLUMN DE TERUGKEER VAN DE ZONDAGSSCHOOL?

302 VARIATIES OP EEN SYNODE VERSCHUIVINGEN IN DE RELATIE TUSSEN KERK EN OVERHEID /// 304

WANDELEN MET GOD JEZUS ONTMOETEN – EN NOOIT MEER DEZELFDE ZIJN /// 306 DE BIJZONDERE

FLOKKERING VAN STILTES IN HET PASTORALE GESPREK /// 310 ZING EEN NIEUW LIED BEKENDSTE

PSALM IN EEN NIEUW JASJE /// 311 BOEKENTIP GASTVRIJ ZIJN KUN JE LEREN /// 312 NIEUWS EN

PERSBERICHTEN /// 312 UIT DE KERKEN 312 MEEDENKEN MET DE REFORMATIE

Een kleine theologie van de stilte

TEKST: WOLTER HUTTINGA, PROMOVENDUS SYSTEMATISCHE THEOLOGIE AAN DE TU KAMPEN ///

Onze tijd is rijp voor stilte. Niet omdat er zoveel stilte is, maar omdat het er zozeer aan ontbreekt. In een postchristelijke, hysterische cultuur van altijd beschikbare informatie, beelden en geluiden, waarmee *cyberspace* zich via onze smartphone en tablet een weg baant naar het diepste innerlijk van ons leven, zou juist stilte wel eens een echt christelijke uitdaging kunnen zijn.

Dat stilte weldadig kan zijn in een schreeuwerige tijd lijkt vrij logisch. Dat een gereformeerde kerkelijke cultuur die het vooral van woorden moet hebben en tot voor kort berucht was om haar stelsels van zekerheden, ook iets kostbaars kan leren op de weg van de stilte valt vast ook nog wel te begrijpen. Maar kun je stilte ook 'theologisch promoten'? Valt er vanuit de Schrift en de traditie iets

te zeggen over de noodzaak van stilte? Zegt stilte iets over wie God is? In dit artikel wil ik dat inderdaad verdigen: dat stilte meer is dan een soort hobby waar mensen zich tegenwoordig zo nodig spiritueel mee moeten vermaken. Natuurlijk, mensen spreken vele verschillende spirituele talen. We hoeven thuis echt niet allemaal een meditatiehoekje in te richten. Maar er zit iets urgents en iets theologisch noodza-

kelijks in het zoeken van de stilte, waar een kerkelijke cultuur alleen maar tot haar eigen schade aan voorbij kan gaan. Als we de weg van de stilte niet weten te vinden, raken we alles kwijt wat ertoe doet: onszelf, onze verbondenheid met de schepping, en God.

Goddelijk spreken Als je eens rustig nadenkt over thema's die je in de Bijbel aantreft, zou je net zo goed tot een

theologie van geluid kunnen komen als tot een theologie van de stilte. Als God de wereld schept, dan is het meest fundamentele dat Hij spreekt: Hij spreekt en het is er. De wereld waarin wij leven bestaat uit het spreken van God. De schepping is een stelsel van goddelijke taaltekens. En, zoals dat gaat met tekens: die communiceren met elkaar. 'De dag zegt het voort aan de dag die komt, de nacht vertelt het door aan de volgende nacht' (Psalm 19). Wat wordt er dan verteld? Ze vertellen over de majesteit van God. Zo bezien is de wereld tot in haar kern een vorm van 'spreken' en is onze menselijke communicatie alleen maar een verbijzondering daarvan. Scheppen is een daad van de ultieme vreugde van de Drie-ene, waarin iets uitgedrukt wordt van de volmaakte goedheid, wijsheid en liefde die in God is. Het feit dat schepselen daarin mogen delen, maakt het begrijpelijk dat 'de morgensterren samen jubelden en Gods zonen het uitschreeuwden van vreugde' toen God de aarde grondvestte (Job 38). Het soort theologie dat dit oproept is er een van zang, dans en aanbidding, van lichamelijke toewending naar de bron van vreugde. En dat is volkomen terecht. Je zou er overigens met evenveel recht een theologie van het Woord in kunnen horen, waarbij de kern van de theologie bestaat uit het luisteren naar het spreken van God, omdat wij slechts leven op de adem van zijn stem. Toch sluiten het jubelen en het spreken waaruit de schepping bestaat de stilte niet uit. 'Er wordt niets gezegd, geen woord gehoord, het is een spraak zonder klank,' vervolgt Psalm 19. Het zijn een stem en een taal zonder geluid. Er is iets onuitsprekelijks dat

al het spreken doordringt en vervult. Zoals het zichtbare is ontstaan uit het onzichtbare, zo vindt het hoorbare zijn bron en doel in de stilte.

Less is more Zwijgen is net als vasten 'afzien van iets'. Daardoor kan het lijken alsof het een soort vijandigheid ten opzichte van de schepping impliceert, alsof de schepping niet gewoon een goede gave van God is, maar ons uiteindelijk afleidt van God. Zit er niet

een verborgen piëtistische, wereldmijdende, of dualistisch platonische trek in al die aandacht voor stilte en vasten?

Dat risico bestaat. Maar in de christelijke kloostertraditie valt er ook een lijn te ontdekken die het

tegenovergestelde heeft vastgehouden, juist in al haar soberheid en zwijgzaamheid. Als je stil probeert te worden, is dat niet uit haat voor het spreken, voor muziek of voor geluid, maar juist uit liefde daarvoor. Het is omdat je weet hoe kostbaar woorden zijn dat je er voorzichtig en spaarzaam mee omgaat. Net als vasten is stilte een manier om niet zozeer bij de dingen weg te raken, maar tot de kern ervan te komen.

Zo schrijft Thomas Merton dat een goede monnik niet iemand is die de wereld wil ontvluchten, maar iemand die juist in het hart van de wereld stapt.¹ Less is dus ook in dit geval more.

De afleidingen vallen weg en je confronteert je rechtstreeks met de dingen zoals ze in hun kern zijn. Andrew Louth, een groot kenner van de kerkvaders, noemt drie belangrijke woorden die onlosmakelijk verbonden

zijn met de oeroude christelijke traditie van de mystieke theologie: concentratie, zuivering en intensivering.² Stil worden is alleen maar een intensivering van het verlangen naar en het zoeken van God dat heel de schepping doortrekt. Je zoekt de stilte niet op omdat geluid zo slecht is, maar omdat het zo goddelijk goed en kostbaar is. Het is zo goed, dat het jammer is dat we er vaak zo achteloos doorheen leven.

De stilte van God Zegt stilte iets over wie God is? De christelijke traditie sprak over het wezen van God in de terminologie van de *via negationis* (de weg van de ontkenning). Als wij 'beweging' zijn, is God 'onveranderlijkheid'. Als wij 'worden' zijn, is God 'zijn'. Logisch dus dat als wij 'geluid' zijn, dikwijls zelfs herrie, God juist 'stilte' is. Mystici beschreven hun ervaring van God dan ook niet voor niets bij voorkeur in termen van 'nacht' en 'duisternis'. God kennen is omringd worden door een wolk van niet-weten.³

Toch is dat niet het hele verhaal. Onze woorden wegstrepen om te kunnen spreken over God wil niet alleen uitdrukken dat God vooral van alles niet

is. Het wil juist uitdrukken dat God in zo volkomen zin alles is wat wij kennen en zijn, dat we maar beter kunnen zeggen dat Hij het niet is. Thomas van Aquino omschreef God als *actus purus*: volledig geactualiseerd zijn. De traditie sprak al eerder over God als een onmetelijke bron en oceaan

van zijn.⁴ Wij schepselen daarentegen zijn slechts een bescheiden mix van potentie en actualisering. In iets van die waanzinnige onbenaderbare storm van zijn die God is, delen ook wij, maar

'Er zit iets urgents

en iets theologisch

noodzakelijks in het

zoeken van de stilte'

'Als je stil probeert

te worden, is dat

niet uit haat voor

geluid, maar juist

uit liefde daarvoor'

Uit *Belijdenissen* van Augustinus

‘Wat heb ik nu lief wanneer ik U liefheb? Geen schoonheid van een lichaam, geen luister van de tijd, geen lichtglans die mijn aardse ogen lief is, geen heerlijke melodieën van gevarieerd gezang, geen aangename geur van bloemen, reukwerken en specerijen, geen manna en geen honing, geen ledematen die welgevallig zijn aan de omhelzingen van het vlees: deze dingen zijn het niet die ik liefheb wanneer ik mijn God liefheb. En niettemin heb ik zoiets als een licht lief, zoiets als een stemgeluid en geur en spijs en omhelzing, wanneer ik mijn God liefheb, die licht is en spijs en omhelzing van mijn innerlijke mens, daar waar voor mijn ziel die lichtglans fonkelt, die door geen plaats bevat wordt, daar waar die klank weerklinkt, die door geen tijd wordt weggerukt, daar waar die geur hangt, die door geen wind verstrooid wordt, daar waar die smaak bestaat, die door geen gretig eten wordt verminderd, daar waar die omhelzing wordt gegeven, die door geen verzadiging losraakt. Dat is het wat ik liefheb wanneer ik mijn God liefheb.’

Aurelius Augustinus, *Belijdenissen*. Vert. Gerard Wijdeveld (Amsterdam: Ambo, 1997), p. 221.

dan slechts op zeer beperkte wijze. God is de storm in ons glas water.

Als God ‘stilte’ is, dan niet als een statische, levenloze, dorre stilte. Gods stilte is precies datgene wat wij de ‘stilte tussen de noten’ noemen: de gevende stilte die de muziek draagt, doordringt en waarnaar ze uiteindelijk op weg is. Gods stilte is geen afwezigheid van geluid, maar is de alles overstijgende vervulling van geluid.

Wat heb ik lief? Een even beroemd als schitterend gedeelte uit de *Belijdenissen* van Augustinus illustreert heel mooi wat ik hierboven heb aangeduid (zie kadertekst hiernaast). De *Belijdenissen* vormen behalve een autobiografisch geschrift vooral een enorm uitgewerkt

Stilte is een weg om de overvloedig gevende vreugdevolle rijkdom van God te ervaren en van daaruit te leren leven ///

‘gebed’, waarin de auteur zich vragend, zoekend en verlangend tot God uitstrekt.

Augustinus beschrijft hierrin drie of vier verschillende wegen waarlangs je over God kunt spreken. De eerste is de al eerder genoemde *via negationis*. Wat heb ik lief? Eerst moet dan worden gezegd wat God niet is. Maar dan moet ook gezegd worden dat er toch op z’n minst een zekere analogie tussen de glorie van het geschapene en het zijn van God bestaat. De woorden komen nu in een stroomversnelling die via de taal van de ziel uitmondt in een discours van vervulling. In God vinden we dat alles op volmaakte, eeuwige wijze. Stilte en, jawel, ‘inkeer’ helpen ons om op het pad van de volmaaktheid en de volmaakte te blijven. Nogmaals, de wereld is niet slecht, de wereld is juist ‘goddelijk’. Maar het vergt wel aandacht en gewoonweg concentratie om je ziel niet te laten versplinteren in duizend afleidingen die je van het goede vandaan brengen, maar te focussen op dat ene: ‘Eén ding wil ik slechts van de HERE vragen, één enkel ding, dat heel mijn hart begeert’ (Psalm 27:3, berijmd).

Heer, ontferm U Voor Augustinus was de ultieme weg om verlangend dit pad van het ene te gaan de weg van Christus: de weg van de nederigheid, de weg van de lichamelijkheid en de weg van het lijden. De weg die God immers ook niet versmaadde, maar juist verkoos in de incarnatie. Stilte duwt de zonde en het lijden niet weg, maar ziet ze onder ogen. Als je besluit stilte toe te laten in je leven is dat niet alleen een kwestie van ‘de goede kern van de dingen’ opzoeken. Ook het kwade komt scherper

en sterker op je af. Niet voor niets schilderen de woestijnvaders, de klassieke christelijke meesters van de stilte, hun zoektocht naar het hart van de wereld af als een gevecht met de demonen. Zolang je een materialistisch leventje leidt, met veel beeldschermen en lawaai om je heen, houden de demonen zich wel koest. Hun werk wordt al wel gedaan. Maar als je de afleidingen gaat beperken, de eenzaamheid en de stilte zoekt, slaan ze in hun brutere vorm toe. De woestijnvaders en ook hedendaagse kluizenaars en monniken kunnen er felrealistische en premodern aandoende verhalen over vertellen.⁵

Stil worden is dus niet alleen ‘even een rustmomentje pakken’, maar het is ook heel confronterend je eigen demonen, je eigen zonde onder ogen zien. Het is ook beslist een kwestie van lef hebben en teruggeworpen worden op genade

alleen. Want in m’n eentje win ik dit gevecht niet.

De kwade machten zijn groter en sterker dan ik.

Mijn drang om alles kapot te maken wint het keer op keer van de liefde waarop ik gebouwd ben. Ik kan slechts met een gebroken

en verslagen hart mij toewenden naar Christus: ‘Heer, ontferm U over mij, zondaar.’

Stilte en genade Stilte is al met al van theologisch belang. Stilte is niet de ontkenning van het aardse, maar juist de innige omhelzing ervan – ‘gelijk in de hemel alsook op de aarde.’ Ze voert je dus enerzijds uit het alledaagse: het gebabbel, de voortdurende stroom van geluid van tv, radio en internet. Ze ont-rukt je echter niet aan de wereld, maar

geeft haar in gelouterde vorm weer terug.

Als je de theologie volkomen vanuit het thema ‘stilte’ opnieuw zou doordenken, moet je echter ook aandacht schenken aan de zonde en de gebrokenheid van het leven. Juist de ge-

brokenheid van de schepping en van ons eigen bestaan maakt het noodzakelijk de vinger op de mond te leggen. Daarmee kies je ervoor jezelf eens een keertje niet te overschreeuwen en geef je toe dat jij het ook echt niet meer weet. Je vertrouwt jouw gebroken leven en de noden van de wereld aan Gods handen toe. Dat is typisch iets om over te zwijgen.

Maar uiteindelijk, ook door al dat pijnlijke heen, is stilte een weg om de overvloedig gevende vreugdevolle rijkdom van God te ervaren en van daaruit te leren leven. ‘Zij die in tranen zaaien, zullen oogsten met gejuich’ (Psalm 126). Ook als ik zwijg, spreekt Hij. De wereld draait wel door. De zon blijft schijnen en ons hart verwarmen. Het water blijft stromen. De oneindige oceaan van zijn die God is, blijft wel rollen, kolken en woeden. Ik hoef er helemaal niets voor te doen. Ik mag het allemaal ontvangen en er deel van uitmaken.

De ervaring van stilte heeft uiteindelijk alles te maken met de ervaring van genade.

‘God is de storm in ons glas water’

‘Stilte duwt de zonde en het lijden niet weg, maar ziet ze onder ogen’

1 Bijvoorbeeld in Thomas Merton, *Seeds of Contemplation* (1949) en het door Kick Bras vertaalde *Contemplatief gebed* (Zoetermeer, 2003).

2 Andrew Louth, *The Origins of the Christian Mystical Tradition: From Plato to Denys*. (New York, 1981).

3 Zie bijvoorbeeld de oorspronkelijk 14e-eeuwse tekst *De wolk van niet-weten*, vertaald door André Zegveld (Amsterdam: Van Gennep, 2008).

4 Thomas van Aquino, *Summa Theologiae* I Q3 a2.

5 Zie bijvoorbeeld Freddy Derwahl, *Kluizenaars: Avonturen van de eenzaamheid* (Tielt, 2001).

Stilte: strijd en ontmoeting

TEKST: RICK TIMMERMANS, JOURNALIST EN COAUTEUR VAN *BID, LUISTER, LEEF: DICHTER BIJ GOD* /// FOTO: DAN COLCER

Meer dan ooit klinkt de vraag naar stilte. Als een schreeuw haast, boven alle drukte uit. Maar dat de stilte enkel rust en bezinning brengt, is een misvatting. De stilte is hard werken, in de eerste plaats aan jezelf.

Ik had mijn eerste stilte-ervaring in de zomer van 2009. Ik was twee-enhalve week in Taizé, waarvan de laatste week in het stiltehuis. Bijna klaar met mijn studie wilde ik tijd nemen om te bidden voor mijn toekomst. Drie keer per dag zat ik met vijfduizend jongeren in de kerk, voor de rest was er de stilte van mijn cel.

Die week liet een onuitwisbaar verlangen achter in mijn hart. Ik had iets moois gevonden in de stilte. Er was ruimte geweest om te wandelen, mijn hoofd leeg te maken, neer te ploffen op een bankje en daar gewoon een uur te zitten. Om vrijuit te spreken tot God en mezelf te ontmoeten.

Vooraf verwachtte ik veel van een week niet spreken. Uit mijn dagboek: 'Ik heb er zin in. Dit wordt een bijzondere ervaring. Een week alleen mijn stembanden gebruiken om voor God te zingen.' Maar niet alles was even romantisch. Sterker nog, de eerste dagen waren mooi, maar na vijf dagen kwam de stilte mijn neus uit. Ik zette mijn laptop aan om een film te kijken en croste met mijn auto naar een naburig dorp voor een kop koffie op een terras. Ik was er klaar mee voortdurend over mezelf na te denken.

Spiegel van de ziel Vooral door die confrontatie met jezelf kan de stilte een zware opgave worden. Het is heel goed mogelijk God in de stilte te ontmoeten – lees het levensverhaal van de profeet Elia – maar in de stilte krijg je naast God ook altijd jezelf voorgeschoteld, soms meer dan je lief is.

In de stilteweek in Taizé kreeg ik niet voor niets een broeder toegewezen om af en toe contact mee te hebben. Niet voor een filosofisch geloofsgesprek, maar omdat de stilte veel kan losmaken. Mijn stiltebroeder zei: 'De stilte is niet alleen uitrusten, het is vooral in de spiegel van je ziel kijken.'

In de stilte kunnen allerlei ongezonde gedachten over jezelf aan het licht komen. En vaak zul je vertwijfeld vragen waar God toch blijft. Je wilt vluchten, zoals ik deed, een andere kant opkijken. De stilte kost een zekere mate van discipline en doorzettingsvermogen. Daarom is het raadzaam nu en dan eens te spreken met een geestelijk begeleider.

Het ware leven Want hoe langer je stil bent, hoe minder er is om je aan vast te grijpen. Het zijn momenten van reflectie op je leven: hoe je het doet; of

je op anderen reageert zoals je zou willen; of je werkelijk het goede zoekt; of je kunt loskomen van machten als geld en hebzucht; in hoeverre je nog aan je ouders hangt; of je God voldoende ruimte durft te geven.

In de geschriften van de eerste kluizenaars wordt omgaan met onzekerheid, afrekenen met eventuele trauma's en ondanks alles rust vinden in wie je bent, het gevecht tegen demonen genoemd, demonen die je afleiden van een gezonde relatie met God. Een strijd die gestreden wordt in de stilte.

Een bekende strijder tegen die demonen is Antonius van Egypte (251). Als Antonius achttien is, hoort hij in de kerk de woorden: 'Als je volmaakt wilt zijn, ga dan naar huis, verkoop alles wat je bezit en geef de opbrengst aan de armen; dan zul je een schat in de hemel bezitten. Kom daarna terug en volg mij' (Matt. 19:21). Aldus geschiedde. Antonius ging in een grot in de woestijn wonen, in stilte.

In zijn boek *De woestijn zal bloeien* analyseert Henri Nouwen het leven van Antonius. Hij beschrijft zijn strijd en overwinning en trekt de les dat een christen nooit mag verburgerlijken, als

Eenzaamheid en stilte worden wel de woestijn van het hart genoemd. Een plek waar alles dood, dor, droog, warm, onaangenaam en oneindig leeg kan zijn ///

hij tenminste het ware leven niet wil mislopen. Met dat niet verburgerlijken bedoelt Nouwen dat een christen nooit moet toegeven aan toorn en hebzucht; twee 'waarden' die echt leven in de weg staan.

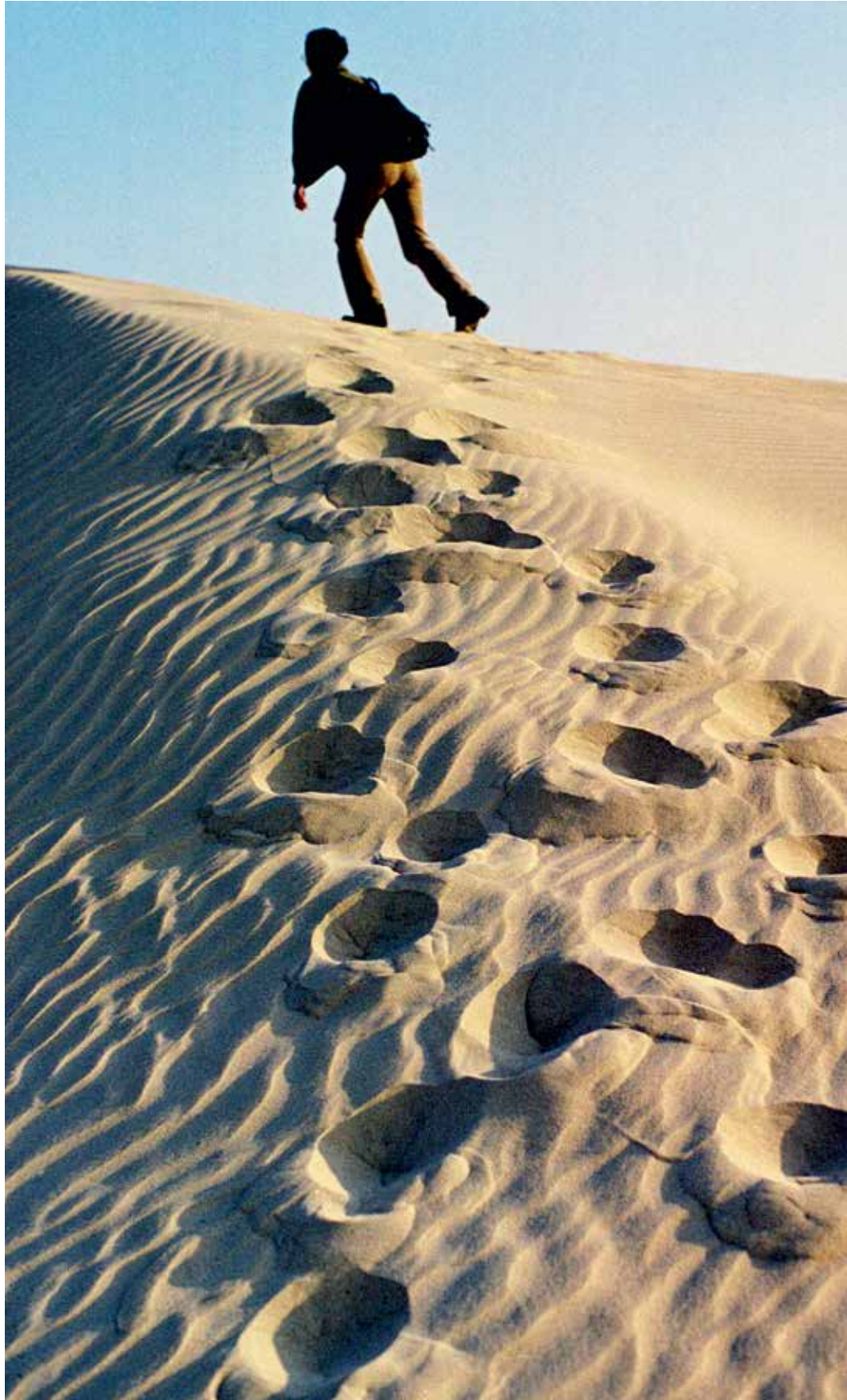
Met beide krijg je te maken als je de stilte toelaat.

Nouwen legt het begrip toorn uit als je zelfbeeld halen uit wat anderen van je vinden en hebzucht als je zelfbeeld halen uit de spullen die je hebt en het geld waarmee je nieuwe dingen kunt kopen. Beide belemmeren het zicht op wie je werkelijk bent.

Zitvlees Rondom toorn en hebzucht speelt volgens Nouwen de strijd om ons hart zich af. Je kunt gemakkelijk denken dat je tevreden bent en dat je jezelf kent, maar in gesprekken met anderen doe je je misschien beter voor dan je bent of druk je de goede dingen van collega's de kop in om jezelf te beschermen. Het leven gaat lekker, maar in de Mediamarkt en op de woonboulevard denk je voortdurend: 'Dit zou mooi staan in mijn huis,' of: 'Je moet het gezicht van die en die eens zien als hij hoort dat ik dit gekocht heb.'

Je hart is niet zuiver.

Nouwen analyseert deze levensstijl als een leugen. Want niet wat anderen van je vinden en niet wat geld en bezit van

jou maken, niet je status die je koste wat kost overeind wilt houden en niet jouw mooie voorkomen raken de kern van je zijn. Toorn en hebzucht verwijderen je juist van de absolute waarheid van je hart: God houdt voor alles van je.

Je daarvan bewust worden is bij uitstek een proces dat zich voltrekt in de stilte. Maar nogmaals: dat is niet gemakkelijk. Je hebt er zitvles voor nodig.

Niet voor niets worden eenzaamheid en stilte ook wel de woestijn van het hart genoemd. Een plek waar alles dood, dor, droog, warm, onaangenaam en oneindig leeg kan zijn.

We kijken nog even naar Antonius. Met hem gebeuren in de woestijn twee dingen. Hij moet het hoofd bieden aan allerhande beproevingen, maar belangrijker: hij ontmoet ook de God die hem nieuw leven geeft.

Nouwen schrijft over een soortgelijke ervaring in zijn eigen leven: 'In de eenzaamheid laat ik alles vallen wat me overeind kan houden: mijn vrienden, mijn telefoon, mijn vergaderingen, mijn muziek of boeken. Er blijft enkel mezelf: mijn naakte ik – kwetsbaar, zwak, onzuiver, ontwricht en gebroken. Niets anders. En ik sta nu oog in oog met deze leegte. [...] Nauwelijks heb ik besloten om in de woestijn van mijn hart te verblijven, of allerlei vreemde en niet in de hand te houden gedachten en voorstellingen komen in mij op en spelen als apen in een bananenboom. Nu laten toorn en hebzucht zich zien in al hun afzichtelijkheid. Ik ben nijdig tegen mijn vijanden en heb zinnelijke dromen waarin ik rijk, invloedrijk en

verleidelijk ben; en dan weer voel ik me arm en lelijk, en snak naar een beetje genegenheid.'¹

In een ander boek borduurt hij daarop voort: 'Als je bidt, zul je vaak het gevoel hebben dat er niets gebeurt. Je verzucht: "Ik zit hier maar en mijn gedachten dwalen alle kanten op." Maar als je er een gewoonte van maakt om elke dag een half uur te luisteren naar de stem van liefde, zul je geleidelijk ontdekken dat er iets gebeurt waarvan je je voordien niet eens bewust was. Het kan zijn dat je pas achteraf gaat ontdekken dat je de stem die je zegent, hebt gehoord. Lange tijd denk je dat je in die halve uurtjes niets anders opvangt dan een aantal verwarrende "geluiden", maar dan ontdek je bij jezelf ineens een verlangen naar de volgende stille tijd, een gevoel van gemis wanneer je er een dag niet toe gekomen bent. [...] Vaak doe ik in een half uur bidden niets anders dan langzaam het gebed van Sint-Franciscus opzeggen en herhalen: "Heer, maak mij een instrument van uw vrede. Waar haat is, laat mij daar liefde tonen..." Wanneer ik deze woorden de beweging laat maken van het hoofd naar het hart, begin ik iets te ervaren, boven alle rusteloze emoties en gevoelens uit, van de vrede en de liefde waarom ik in het gebed heb gevraagd.'²

God zien De stilte en het alleen-zijn stellen eigenlijk steeds één vraag die tegelijk het antwoord in zich draagt. Dit mysterie is samengevat in het woord 'alleen'.

De vraag luidt of je al-één bent. Eén met jezelf, één met de wereld om je

heen, één met de schepping, één met de tijd. Of je al-één bent met God.

Het is het woord zelf dat antwoord geeft. Ja, je bent al-één. Maar zolang je dat nog niet ervaart, moet je langer stil blijven staan. Je bent nog als een fles met water en zand, die troebel is nadat je hem hebt geschud. Maar zet de fles terug op zijn plek en elke dag wordt het water helderder, totdat je er helemaal doorheen kunt kijken. In een leven duurt dat vaak wat langer dan een paar dagen. Maar zoals het water in de fles met de dag helderder wordt, zo wordt in het leven het zicht op de eenheid met jezelf, God, de wereld en de ander in de stilte uiteindelijk steeds duidelijker.

En dan is de woestijn niet langer enkel de plek van strijd, overleven en doorzetten. De stilte brengt ook iets moois. Het laat je God zien, voorbij leerstellingen en dogma's. God zoals Hij Zich persoonlijk aan je wil openbaren.

De woestijn wordt een plek waar ook oases zijn, met grote bomen, schaduw en koud water. Niet dat toorn en hebzucht verdwijnen, maar hun kracht zwakt af. Want de stilte heeft je, na doorzetten, na pijn en moeite en misschien ook verdriet, geleerd dat je mag zijn wie je bent: een door God geliefd mens. En naar die waarheid mag je steeds opnieuw terugkeren. Heel eenvoudig. In de stilte van je hart. Waar God op je wacht.

1 Henri Nouwen, *De woestijn zal bloeien* (Tielt, 1999), p. 25.

2 Henri Nouwen, *Een parel in Gods ogen*. (Tielt, 2011), p. 64-65.

De terugkeer van de zondagsschool?

TEKST: JAN WESTERT, REDACTEUR VAN *DE REFORMATIE* ///

De school van 2025 ziet er anders uit dan de school van nu. Onderwijs is dan het centrale onderdeel van een integraal kindcentrum. In dat centrum kunnen kinderen van nul tot zeker twaalf jaar terecht, zeven dagen in de week en 24 uur per dag. Ik was te gast op een studieconferentie van interim-schoolleiders in het basisonderwijs, afkomstig uit alle denominaties en schoolsoorten. Zij zagen het perspectief van het integrale kindcentrum als school van de toekomst voor zich als de stip op de horizon die steeds dichterbij komt. Het kindcentrum vervult een centrale plaats in de pedagogische opdracht binnen een woonwijk. Onderwijs, kinderopvang, sport, cultuur en muziek komen in het kindcentrum samen. Ook de maatschappelijk zorg voor kinderen is er direct aan verbonden.

Voor deze interim-managers was het duidelijk: de huidige school, ingericht naar het model van de verzuiling op basis van denominaties, behoort tot het verleden. De nieuwe ouders kiezen anders, niet langs denominatieve lijnen. Zij willen

een school die participeert in een breed netwerk van voorzieningen en opvangmogelijkheden in een wijk. Ze willen integratie van onderwijs en pedagogische ondersteuning. En alles dicht bij huis. Zo uitgesproken was ik met deze denklijn nog niet eerder geconfronteerd. De school van de toekomst zal er in onze seculiere samenleving inderdaad anders uit gaan zien. Er is wel aandacht voor zingeving, maar de school staat niet meer in de traditie van de geloofsoverdracht die aansluit bij ouders en kerk. Natuurlijk is dit perspectief nog geen werkelijkheid, maar het doet je wel beseffen dat de oude orde in het onderwijs voorbijgaat. Het proces van ontgroening maakt de beweging naar integrale kindcentra alleen maar actueler. Dat centrum is de pedagogische dienstverlener in de moderne woonwijk. Het netwerk met allerlei vereniging en verbanden, zoals sport- en welzijnsactiviteiten. Ook met de kerk? Of raakt die buiten beeld? Daar ligt een uitdaging. Welke kansen biedt die school van de toekomst? In het gereformeerde denken bestaat er

een nauwe relatie tussen gezin, kerk en school, maar die relatie is bijna vanzelfsprekend gericht op de gereformeerde school. Dat is met het oog op de toekomst te smal. Zou de kerk niet veel actiever moeten participeren in het netwerk van de kindvoorzieningen? Zij kan iets van het verhaal van het heil doorgeven aan kinderen in de seculiere maatschappij, wat die kinderen anders niet meer te horen zullen krijgen. In deze school van de toekomst past ook het missionaire kinderproject van de kerk. Wordt het geen tijd om de oude zondagsschool in een moderne gedaante te laten herleven?

Verschuivingen binnen de redactie

Opnieuw vindt er een verschuiving plaats binnen de redactie van *De Reformatie*. Hans Schaeffer, sinds vijf jaar redacteur, zal vanaf half april vanwege zijn werk minder intensief kunnen meewerken aan de totstandkoming van het blad en heeft er daarom in goed overleg voor gekozen om van de kernredactie op te schuiven naar de brede redactie. Bij dezen willen we Hans van harte bedanken voor zijn jarenlange

inzet en voor zijn betrokkenheid bij het dagelijks reilen en zeilen van *De Reformatie*. Als lid van de brede redactie, die wat meer op afstand meedenkt over en bijdraagt aan de inhoud van het blad, zal hij er zeker met enige regelmaat in blijven publiceren. Daar zijn we blij mee!

Net zo blij zijn we met de bereidheid van ds. Matthijs Haak, predikant te Rotterdam-Delfshaven, om deel te gaan

uitmaken van de kernredactie. Matthijs is naast zijn predikantschap actief als blogger (www.jmhaak.com) en schrijft vooral graag over de relevantie van het evangelie in deze tijd en de betrokkenheid van christenen op de maatschappij. Hij heeft ook al meer dan eens gepubliceerd in *De Reformatie*. We verheugen ons op de intensieve samenwerking! Van harte welkom dus.

Samen stil zijn in de Stille Week

TEKST: JANNEKE BURGER-NIEMEIJER, THEOLOOG EN REDACTEUR VAN *DE REFORMATIE* ///

In de kerk is het niet vaak stil. Meestal klinkt er muziek of hoor je mensenstemmen. We komen vaak om te luisteren naar wat mensen zeggen, wat God zegt. Het zou zelfs kunnen zijn dat er de laatste jaren minder stilte is gekomen en meer stemmen. Doordat meer gemeenteleden zijn gaan participeren, zijn kerkdiensten veelkleuriger en informeler geworden dan zo'n twintig jaar geleden. Waar is dan de stilte gebleven?

*Geef ons uw vrede, in deze stilte.
Breng onze onrust tot rust.*

*Geef ons uw vreugde, in deze stilte.
Breng onze onrust tot rust.*

*Geef ons uw zegen, in deze stilte.
Breng onze onrust tot rust.*

© Stichting Sela Music

De week voor Pasen wordt de Stille Week genoemd. Het is de week waarin we op Goede Vrijdag denken aan de kruisdood van onze Heer. Er zijn steeds meer gereformeerde kerken die in deze week vespers organiseren, avondgebeden. Meestal zijn dat momenten waarin soberheid en stilte een grote rol spelen. Aan de voet van het kruis worden we stil. We luisteren naar woorden uit de Schrift, we bidden,

we zingen. En we zijn stil om ons te concentreren op de Heer Jezus zelf.

Zutphen In de GKv Zutphen worden al een aantal jaren vespers georganiseerd in de Stille Week. De opzet en uitvoering verschilt nogal per jaar. In 2013 werd een van de vier avonden door een catechisatiegroep ingekleurd. Een jongere zong, iemand anders speelde gitaar en jongeren lazen de teksten. Het

karakter van de vespers in 2013 was minder op stilte en meer op gemeenschap gericht: een bandje dat speelde, een koor dat zong, mensen die een bloemstuk maakten en anderen die een mimestuk uitvoerden. Organisator Jan Werkman ervaart deze avonden als positief: 'Het helpt mij om bewuster stil te staan bij Goede Vrijdag, en dan natuurlijk ook bij Pasen. Andere jaren kwam ik op Goede Vrijdag veel meer midden uit het leven de kerk in. Nu heb ik tijd en rust gehad om na te denken over het kruis.'

Voorbeeldliturgie zoals gebruikt in Zutphen

Stilte
Begroeting
Psalm 73:10 en 11
Lucas 23:33-43
Opwekking 614 'Zie hoe Jezus daar loopt in Jeruzalem'
Overdenking
Stilte
Luisteren naar 'Gethsemane' van Sela, piano en dwarsfluit
Gebet
Gedicht
Luisteren naar 'Via Dolorosa' van Sela, zang en gitaar
Gezang 182:4 en 6
De eerste kaars wordt gedoofd
Einde in stilte

Bergschenhoek De GKv Bergschenhoek organiseerde in 2012 voor het eerst een stilte-avond. Het doel van deze avond was inkeer en verstillings, dus niet ontmoeting of het delen van ervaringen. Opvallend is dat er geen meditatie of overdenking is. De avond bestaat uit het luisteren naar liederen,

Bijbelteksten, zelf zingen, bidden. En vooral stilte. Na elk programmaonderdeel is er stilte. Judith Hoogbruijn geeft aan dat juist deze stilte zo goed is: 'In de afgelopen jaren is deze stilte-avond als zeer positief ervaren. De momenten van stilte tussen de liturgische onderdelen waren wellicht het eerste jaar wat ongemakkelijk, maar ook dat werd eigenlijk door de meeste gemeenteleden achteraf als positief ervaren. De aankleding van de kerk is sober, maar met aandacht voor symboliek: kaarsen, linnen doeken, broden, een liturgisch bloemstuk. Tijdens de stiltebijeenkomst zelf worden alle liederen, luisterliederen en Bijbelteksten geprojecteerd via de beamer. Daarnaast krijgt iedereen een overzicht van de invulling op papier.'

Voorbeeldliturgie zoals gebruikt in Bergschenhoek

Gebet
Stilte
Marcus 14:12-26 (achtergrond harp)
Stilte
Luisteren naar 'The Last Supper' van Adrian Snell
Stilte
Gedicht
Stilte
Gezang 358
Stilte
Marcus 14:32-42 (achtergrond harp)
Stilte
Luisteren naar 'Gethsemane' van Adrian Snell
Stilte
Opwekking 614 'Zie hoe Jezus daar loopt in Jeruzalem'

Assen-Kloosterveen Samen met broers en zussen de stilte opzoeken kan thuis

en in de kerk, maar je kunt ook met elkaar in de natuur stil zijn. De GKv Assen-Kloosterveen organiseert al een aantal jaren op Stille Zaterdag een stiltewandeling. In eerste instantie was dat een mannenactiviteit, maar de laatste jaren wandelen ook vrouwen mee. Organisator Henk Pastoor vertelt: 'Ik kies een mooi gebied uit om te wandelen en daarheen vertrekken we op zaterdagochtend om acht uur. Aangekomen in het gebied deel ik een papier uit met wat gedachten om over na te denken. We vertrekken en lopen de eerste vijftien a twintig minuten in stilte en laten Gods woorden, de natuur, en de viering van Goede Vrijdag op ons inwerken. Daarna gaan we in tweetallen aan de praat en dan komt er van alles ter sprake. Er zijn diverse ochtenden geweest waarop we van hart tot hart mochten spreken met elkaar. We hebben in tweetallen gebeden, we hebben kringgebeden gehad bij een hek halverwege de route door het veen. We mochten elkaar bemoedigen, raad geven en elkaar vertroosten met Gods woorden. We genieten ook van de kraanvogels die we daar horen trompetteren.' Zie pag. 302 voor een voorbeeldliturgie voor een stiltewandeling. Stiltewandelingen kun je zelf ook in je eigen woonplaats organiseren en daar een aantal christenen voor uitnodigen. Je stippelt een route uit waarbij je onderweg een paar keer stopt. Voor elke tussenstop kies je een tekst uit: een Bijbeltekst of een gebedstekst, en een vraag om over na te denken. Je eindigt in de kerk, waar je samen een lied zingt. Op deze manier plaats je het kruis in je eigen woonplaats: wat betekent het offer van Jezus als je door de straten loopt en mensen tegenkomt?

Ook het Steupunt Liturgie biedt vespers of avondgebeden aan, vier korte bijeenkomsten in de week voorafgaand aan Pasen. Aanvragen kan via liturgie@gkv.nl.

Voorbeeldliturgie voor een stiltewandeling, zoals gebruikt in Assen

Bijbellesing: 1 Samuël 23:16 en Psalm 63:7-9.

Aanwijzingen: We volgen de route door het veen. We laten ons leiden door de genummerde paaltjes, door elkaars aanwijzingen en vooral door God.

Punten om over na te denken en door te praten:

1. Gisteravond mochten we het lijdensevangelie lezen en het avondmaal vieren. Tot Jezus' gedachtenis. Denk de komende ca. twintig minuten in stilte na over dit niet te peilen wonder. Laat je gedachten leiden door wat er gelezen is. Vorm daarna tweetallen en spreek naar elkaar uit wat je hierin het meest heeft getroffen, waarover je het meest dankbaar bent, waar je het meest verdrietig over bent in je zelf, waarvoor Jezus voor jou moest lijden en sterven en opstaan. Deel dit samen (ongeveer een half uur)
2. David en Jonatan hadden elkaar lief. Ze deden geloften aan elkaar waarbij de Heer hun getuige was. 'Moge de Heer je daar aan houden,' zegt Jonatan ergens. Zo bemoedigen ze elkaar. Denk de komende twintig minuten in stilte na over de afgelopen periode dat je man naar Gods hart mocht zijn, net als David. Hoe was je 'man naar Gods hart' naar je vrouw, je kinderen, je zelf, je vriend, je collega, je buurman, je broers en zussen. Zoek een nieuwe wandelpartner voor het komende half uur en bemoedig elkaar door ervaringen uit te wisselen.
3. David en Jonatan namen huilend afscheid, lezen we. Totdat Jonatan zich vermande en zei: 'Vaarwel!' Ze herhalen hun beloftes aan elkaar en gaan huns weegs. Na het overdenken en bespreken van je gevoelens en elkaar te hebben bemoedigd (opdrachten 1 en 2) zou het mooi zijn om elkaar nu op te dragen aan de Heer. Hij schiep jou, Hij kent jou als geen ander en weet precies wat je nodig hebt. Draag elkaar op aan de Heer door al lopend, hardop, met open ogen, voor elkaar te bidden. Vorm weer tweetallen, al dan niet met iemand met wie je al eerder hebt gesproken vanochtend.

TEKST: WIM VAN DER SCHEE, PREDIKANT TE AMSTERDAM-ZUID-WEST EN NAMENS DE PS VAN HOLLAND-NOORD AFGEVAARDIGD NAAR DE SYNODE VAN EDE ///

De verhouding tussen kerk(en)

en overheid is niet meer wat ze geweest is. Al dan niet expliciet bleek dat op de synodezittingen van half maart tot drie keer toe.

Wat de verschuivingen in de relatie gaan betekenen weten

we nog niet, maar dat er iets beweegt is wel duidelijk.

Misschien is achteraf gezien het sterkste signaal van de verschuivingen wel de geruisloze manier waarop besloten werd niet opnieuw het deputaatschap bededagen te benoemen. Dat de classis Midden-Holland (eerder 's-Gravenhage) een speciale biddag kon uitschrijven 'in tijden van oorlog, algemene rampen en andere grote moeiten waarvan alle kerken de druk ervaren' was de laatste instelling in het kerkrecht die nog iets weerspiegelde van de verhouding tussen kerk en overheid in de 16e en 17e eeuw. Het publieke leven van de christelijke samenleving kreeg in nauwe samenwerking tussen ambtsdragers en magistraten vorm, 'een ieder het zijne, in des Heeren vreze, ter wederzijde doende' (Dordtse Kerkorde, art. 28). Het kostte wat moeite om in de praktijk vast

Verschuivingen in de relatie tussen kerk en overheid

te stellen wat van kerk en overheid 'ieder het zijne, in des Heeren vreze' was, maar dat er sprake was van samenwerking stond niet ter discussie. De oudste vasten- en bededagen waren dan ook echte publieke aangelegenheden die alle burgers aangingen.

Restant Ongeveer vanaf de 19e eeuw maken kerk en godsdienst steeds minder deel uit van het publieke leven. Binnen de publieke ruimte vormen de kerken nu een eigen kring met een eigen rol, eerst nog van betekenis voor iedereen (de kerk als 'moreel geweten van de natie'), later hoogstens nog voor de kerkleden zelf ('mensen met een bijzondere hobby'). Maar binnen de gereformeerde wereld is de sfeer van de oude taakverdeling nog lang blijven hangen. De overheid bleef een 'collegadienares' van God, die vooral vertrouwd en gerespecteerd behoorde te worden op haar eigen terrein van recht en orde in de publieke ruimte. Zelfs de laatst gehouden bededag, op 8 april 2001, die werd uitgeschreven naar aanleiding van *overheids*-wetgeving (euthanasie, homohuwelijk, materialisme), richtte zich vooral tegen de secularisatie van het *volk*, inclusief de kerkleden zelf. Nu vond de synode het zelfs niet meer nodig het deputaatschap bededagen in leven te houden tot aan de laatste adem van de oude kerkorde. Wanneer de nieuwe ook ingaat, het oude art. 69 is al per heden buiten

dienst geplaatst. Kerk en overheid staan inmiddels kennelijk zo ver uit elkaar dat het laatste restant van openlijke samenwerking stilletjes kan verdwijnen.

Ernstig onrecht Een tweede signaal van beweging en verschuiving lijkt mij het toevoegen van een paar woorden aan de algemene opdracht voor deputaten relatie kerk en overheid. Die deputaten dienen de overheid aan te spreken op 'publieke zaken die overal in ons land de dienst van de kerk of het leven als christen raken'. Maar als voorbeeld daarvan wordt nu niet alleen meer genoemd de 'ernstige openbare aantasting van Gods naam' of de 'bedreiging van de vrijheid van godsdienst', maar ook 'ernstig onrecht'. Bij de eerste twee voorbeelden kun je nog volhouden dat de overheid vertrouwd wordt op haar eigen terrein van recht en orde. Het laatste voorbeeld is een signaal dat dit niet vanzelfsprekend meer is. Wanneer ernstig onrecht deel uitmaakt van de 'publieke zaken die overal in ons land de dienst van de kerk of het leven als christen raken', dan moet de overheid daar zelf bij betrokken zijn. De overheid kan blijkbaar ook onrechtvaardige wetten uitvaardigen die vragen om protest, procesvoering en christelijke ongehoorzaamheid. Het is niet meer onvoorstelbaar dat een politiek debat ook een kerkelijke zaak kan zijn.

Huwelijk In een andere vorm gebeurt iets vergelijkbaars in de discussie over de rapportage huwelijk en samenlevingsvormen, een beetje verstopt als bijlage bij het rapport van deputaten relatie kerk en overheid. Inmiddels schiet ook het burgerlijk huwelijk tekort als het gaat om wat op basis van de Bijbel over het huwelijk te zeggen is: geen verplichting meer tot samenwonen en geen beloften voor het leven. Het burgerlijk huwelijk is gedevalueerd tot niet meer dan een vorm van een samenlevingscontract. Geen wonder dat in de praktijk christelijke stellen de kerkelijke huwelijksinzegeening vaak belangrijker vinden dan de huwelijksluiting voor de ambtenaar. Maar wat moeten/kunnen we daar als kerken mee? De rapportage oppert dat de kerk aanvullende beloften moet vragen: laten mensen bij hun huwelijk in de kerk maar meer beloven dan ze op het stadhuis doen. Daar zitten allerlei haken en ogen aan, ook juridische. Dus is het een grote stap die je als kleine kerkengroep niet alleen moet willen zetten. Onder andere daarom wil de synode nog even nadenken voor ze hier besluiten in neemt. Waar het me nu om gaat is alleen maar dit: kennelijk kunnen we als kerken de overheid ook op dit kernthema van de ordening van relaties, van de juridische regeling van instituties als het huwelijk, niet meer vertrouwen. Dan is er echt iets aan het schuiven in de verhouding tussen kerk en overheid. Goed dat we even de tijd nemen om daar over na te denken.

Jezus ontmoeten – en nooit meer dezelfde zijn

TEKST: RONALD WESTERBEEK, ONDERZOEKER DOGMATIEK EN CHARISMATISCHE VERNIEUWING AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT IN AMSTERDAM, VOORHEEN KERKPLANTER VAN ICF AMERSFOORT (GKV/CGK) /// FOTO: ROEL WIJNANTS

De religieuze 'insiders' mopperen dat Jezus met de verkeerde mensen omgaat (Luc. 15:1). We lezen dat 'alle tollenaars en zondaars' Hem komen opzoeken om naar Hem te luisteren. Laten we eerlijk zijn, dat is in onze kerken doorgaans anders. Kerkleden voelen zich prima thuis in de kerk, maar fraudeurs, prostituees en wietdealers zullen zich er niet snel vertonen. Zou het kunnen dat Jezus een andere boodschap had dan wij?

Je kent ongetwijfeld het verhaal over de Samaritaanse vrouw die Jezus ontmoet bij de Jakobsbron (Joh. 4:4-42). Het eerste wat mij opvalt aan dit verhaal, is dat Jezus de grenzen niet alleen opzoekt, maar er stevig overheen gaat. Om te beginnen letterlijk: Jezus is onderweg naar Galilea en kiest ervoor om dwars door Samaria te reizen. De meeste Joden zouden er met een grote boog omheen getrokken zijn, want als goede gelovige kwam je daar niet. Vervolgens knoopt Jezus een gesprek aan met deze vrouw. Als man – en zeker als rabbi – hoorde Hij niet zomaar met een vreemde vrouw te praten, laat staan een Samaritaanse vrouw. En al helemaal niet met deze Samaritaanse, die klaarblijkelijk een bedenkelijke reputatie heeft. Verderop in het verhaal horen we dat ze meerdere mannen heeft gehad en nu samenleeft met een man met wie ze niet getrouwd

is. Wat zal er achter haar rug geroddeld zijn! Kennelijk ontloopt ze op dit uur de andere vrouwen van het dorp – de veroordelende blikken, de laatlunkende opmerkingen.

Maar Jezus maakt contact met haar, als een vriend van zondaren. Hij veroordeelt haar niet om haar zondige levensstijl en plaatst geen afkeurende opmerking. Hij vraagt haar hulp. Geen moralisme, maar genade.

Diepste verlangen Dan zegt Jezus:

'Als je wist wie Ik ben, dan zou je Mij om water vragen. Als je het water drinkt dat Ik geef, zul je nooit meer dorst krijgen.' Jezus heeft het over het levende water dat eeuwig leven geeft – het leven in al zijn volheid (Joh. 10:10). 'Het water dat Ik geef,' zegt Jezus, 'zal een bron in je worden waaruit water opwelt' – het geeft diepe vervulling in je leven, zielsvervulling.

Dan zegt Hij tegen haar: 'Roep je man eens.' Het lijkt of Jezus opeens van onderwerp verandert, maar op een subtiele manier laat Hij haar zien waar zij in haar leven haar 'water' vandaan haalt, hoe zij probeert geluk te vinden in haar leven: door een relatie. Maar het werkt niet echt: de ene relatie strandt en dan stort ze zich in de volgende. Deze vrouw *snakt* naar echte liefde, ze verlangt ernaar om zich onvoorwaardelijk bemind te weten. Ze wil het zo graag en ze probeert het zo hard, dat haar leven een zootje is geworden. Maar Jezus kijkt eenvoudigweg door de buitenkant van een zondig leven heen en gaat in op haar diepste verlangen: gekend en geliefd zijn.

Ongeloof, religie en het evangelie Er zijn – zoals Tim Keller regelmatig zegt – twee manieren waarop mensen proberen vervulling te vinden in hun leven. De eerste manier is die van ongeloof. Deze mensen zeggen dat ze geen geloof of god nodig hebben om gelukkig te zijn, ze bepalen zelf wel hoe ze leven. Ze zoeken hun geluk in materialisme

'Kerkleden voelen zich

prima thuis in de kerk,

maar fraudeurs, prostituees

en wietdealers zullen zich

er niet snel vertonen'

Veroordeel mensen niet op hun zondige en gebroken levens, maar toon genade en herken hun diepste verlangens ///

(goedbetaalde baan, mooi huis) of in ervaringen (relaties, avonturen, seks). De tweede manier is die van religie. Religieuze mensen leven volgens een religieus systeem met religieuze rituelen, omdat ze denken dat ze hierdoor 'heiliger' of 'meer verlicht' worden en zo dicht bij het heilige of god komen. Zulk religieus denken is kenmerkend voor godsdiensten als de islam, maar ook voor oosterse spiritualiteit. En, eerlijk gezegd, misschien ook wel voor veel christenen. Ze proberen heilig te leven – en misschien wel hard te werken in de kerk – om zich geaccepteerd en geliefd te voelen door God.

Misschien lukt het je heel behoorlijk om netjes te leven. Voor je het weet, ben je daar best trots op. En kijk je stiekem een beetje neer op mensen die hun leven minder goed op orde hebben, die wat zichtbaarder zondigen dan jij. Voor je het weet, zijn er 'dorstende vrouwen' die jou maar liever ontlopen omdat ze je oordeel wel voelen.

Het kan ook zijn dat het je helemaal niet zo goed lukt. Je doet keihard je best, maar je stelt jezelf telkens weer teleur. Op den duur haak je misschien wel af: laat maar, dat geloof, die God, die kerk, gelukkig word ik er toch niet van.

Uiteindelijk komen beide manieren om vervulling te vinden – ongeloof en religie – op hetzelfde neer: vertrouwen op je eigen kunnen. 'Ik kan het zelf wel' Maar Jezus zegt: 'Nee, je kunt het niet zelf. *Niemand* kan dat. Niemand is perfect en iedereen schiet tekort. Dus mat jezelf niet langer af en vertrouw op *Mij*. Vind rust in mijn liefde voor jou. Dan wordt het alsof er een bron van levend water in je binnenste opwelt. Dan ontvang je alle vervulling waar je zo naar verlangt.'

Dat is het evangelie van Jezus Christus. Jij hoeft jezelf niet 'acceptabel' te maken voor God, Jezus heeft alles voor

jou voldaan. Al je gebreken en mislukkingen, je schuld en je schaamte – Hij heeft alles op Zich genomen en naar het kruis gebracht. Vandaag zegt Jezus tegen jou: 'Dorst je naar diepe vrede en vervulling in je leven? Neem dan aan wat Ik voor jou deed, en drink van mijn levende water.'

Dat is het evangelie, dat je kunt zeggen: 'Ik ben gebrekiger en zondiger dan ik durfde te geloven, en toch ben ik meer gekend en geliefd dan ik ooit had durven hopen!' Kun je dat hardop nazeggen?

Levend getuigenis Als je Jezus op die manier ontmoet, laat dat je niet onveranderd. Kijk naar deze Samaritaanse vrouw – zij zal nooit meer dezelfde zijn! Weet je nog hoe beschaamd ze was, en de andere vrouwen meed? Nu *rent* ze terug naar het dorp, in haar haast laat ze haar kruik achter. Ze is niet langer bang voor wat de mensen over haar zeggen – ze is vrijmoedig en vrij, omdat ze weet dat ze gekend en geliefd is door Jezus. En in plaats van beschaamd of verbitterd, is ze nu vervuld met zorg om de mensen die haar afwijzen: *zij moeten deze Jezus ook ontmoeten!* Op het getuige-

nis van deze vrouw komen de dorpe-lingen in beweging, in de richting van Jezus en velen komen tot geloof.

Hoe kunnen wij een kerk zijn waar tollenaars en zondaars op afkomen om Jezus te ontmoeten?

Door, net als Jezus, juist daar te zijn waar 'nette mensen' geacht worden niet te komen, en om te gaan met de 'verkeerde mensen'; door onze levens met hen te delen, hun vrienden te zijn. Door mensen niet te veroordelen op hun zondige en gebroken levens, maar genade te tonen en hun diepste verlangens te herkennen.

Door te erkennen dat we zelf net zo afhankelijk zijn van diezelfde genade, zodat mensen dat merken aan ons. Door vrijmoedig van Jezus te getuigen, niet bang voor wat mensen over ons zullen zeggen, omdat we weten dat we onvoorwaardelijk gekend en geliefd zijn door God.

Door niet te proberen om mensen te bekeren met argumenten, maar hun te laten opmerken dat jouw leven is veranderd en hen uit te nodigen om zelf ook deze Jezus te ontmoeten.

Met dank aan een preek van Tim Keller.

De bijzondere flonkering van stiltes in het pastorale gesprek

TEKST: ANDY BEEFTINK, WERKZAAM VOOR HET PASTORAAL OPLEIDINGS- EN ADVIESCENTRUM AQUILA /// FOTO: ALAN CLEAVER

Iedere pastoraal werker kent het waarschijnlijk wel: je bent verwickeld in een pastoraal gesprek en opeens valt er een stilte. Voor de meesten een ongemakkelijk moment dat het liefst zo snel mogelijk doorbroken moet worden. Maar dat hoeft niet. Stilte kan ook een zeer positieve waarde hebben.

In Groot-Brittannië is kort geleden een cd op de markt gebracht die geweldig goed verkoopt, een cd met slechts een opname van een half uur. Niet van een muziekuitsvoering, maar van stilte, de stilte van St. Peter's in het Engelse dorp Seaford. Wie het volume opschroeft, hoort af en toe het geluid van wat verkeer buiten, of van voetstappen, of van het zachte kraken van houten kerkbanken. Bijzonder trouwens dat je op zo'n stilte-cd toch weer op zoek gaat naar geluid.

In een van mijn pastorale cursussen werd pas een belangrijke vraag gesteld: wat moeten we doen als er een stilte valt in een pastoraal gesprek? Ik heb naar aanleiding van die vraag met de cursisten gericht nagedacht over de betekenis van stiltes in het pastoraat. In dit artikel geef ik een samenvatting van onze bevindingen.

Lawaai Stilte is een schaars goed in onze tijd. We zijn er niet mee vertrouwd. Niet voor niets spreken we van een 'ongemakkelijke stilte'. Waar in ons land kun je nog een paar uur lang in

stilte wandelen? Overal hoor je geluid, en met een beetje pech ook lawaai. In sommige relaties of gezinnen lijkt het de hele dag te gonzen van (stem)geluid. En zelfs onze kerkdiensten – toch momenten van bezinning – worden niet gekenmerkt door stilte. Ze worden

vooral gevuld met zang en spraak. Toch vindt Psalm 65 stilte even waardevol als gezang: 'U komt stilte toe, een lofzang.'

Wat als we in een kerkdienst alle momenten van samenzang eens zouden vervangen door stilte?

Wat als we de muziekclip via de beamer eens

zouden vervangen door een stukje van die stilte-cd? Zouden we dat als welkom ervaren?

Ijzig In pastorale gesprekken ervaren we een stilte vaak als een dissonant. Zeker wanneer die stilte onverwachts valt en vervolgens maar blijft hangen. Dat kan heel onaangenaam zijn voor iemand die pastoraat bedrijft. Het kan een beleving van onvermogen geven, en van het verlies van sturing. Je voelt je als pastor daarom al snel door een stilte overvallen en gaat mis-

schien driftig op zoek naar woorden, uit vrees dat de ander dit gesprek maar inhoudsloos zal vinden. In paniek probeer je het gesprek nog te 'redden'. Omdat stiltes nogal eens als negatief beleefd worden, laten ze zich helaas ook gemakkelijk gebruiken voor negatief gedrag, bijvoorbeeld door met een ijzig stilzwijgen frustratie of ergernis te uiten. Maar dit is destructief gebruik van stilte, zo wordt het een bestraffingsmiddel. In zo'n geval is het beter dat de gevoelens van dat moment zonder verwijt besproken worden. Stiltes worden ook wel eens geforceerd door een pastor vastgehouden, om er mee te tonen dat hij goed is in luisteren. Zo'n vooropgezet zwijgen kan zijn valkuil worden; hij raakt de ander kwijt omdat deze te weinig weerklank krijgt. Maar als hij echt voeling houdt met de ander en met de dynamiek van zijn verhaal, zal hij kunnen peilen wanneer stiltes werkelijk een functie hebben. Dan zal hij die stiltes laten komen zoals ze komen, en ze niet manipulatief willen oproepen.

Hoorbaar Ook voor degene die hulp ontvangt, kunnen stiltes erg onaangenaam zijn. Ze kunnen confronterend zijn en iemand aanvliegen. Ze maken

*'Zoals rust het
zelfherstellend vermogen
van ons lichaam benut,
zo bevordert stilte het
herstel van onze ziel'*

bijvoorbeeld de pijn van doorvoelde eenzaamheid heviger. De schrijnende overtuiging dat niemand een antwoord heeft op moeilijke levensvragen wordt er soms alleen maar door bevestigd. En ervaringen van wanhoop en uitzichtloosheid kunnen versterkt worden. Stiltes kunnen dan als bedreigend ervaren worden.

Maar dat mag geen reden zijn om stiltes te vermijden. Juist omdat stiltes kunnen confronteren, zijn ze van betekenis voor het pastoraat. Door stiltes worden innerlijke geluiden hoorbaar. Dat kan ongemakkelijk zijn, omdat er soms sprake is van gevoelens als pijn, wrok, schuld en daaruit voortkomende schadelijke gedachten. Stiltes maken dat we die gevoelens niet langer kunnen ontkennen of verzwijgen, maar er juist bij bepaald worden. Dat biedt kansen om ze binnen een veilige setting te bespreken en mogelijk te verwerken.

Het benutten van stiltes zal uiteindelijk bevredigend zijn voor de spreker en verhelderend voor de hoorder ///

Wie hier heilzaam gebruik van weet te maken, zal stiltes en hun effect dan ook graag verwelkomen. Zoals rust het zelfherstellend vermogen van ons lichaam benut, zo bevordert stilte het herstel van onze ziel, daar ben ik van overtuigd. Dat is een geschenk van God. Het is daarbij goed om te beseffen hoe belangrijk stilte voor de Heer zelf is. God verscheen niet aan Elia in een razende storm, een aardbeving of vuur. Wel begon God te spreken bij het zacht suizen van de wind (1 Kon. 19).

Geïnspireerd Als je als pastor de stiltes in het pastorale gesprek aanvaardt, zul je vroeg of laat de positieve waarde ervan ondervinden. Vooral wanneer je zelf in God stil weet te zijn, en je innerlijke stem je niet verontrust, zul je die stilte dankbaar willen gebruiken. De psalmist kon met zijn innerlijke onrust stil worden bij God, omdat hij bereid

was zich open te stellen voor Gods vrede (Psalm 62). Voor het ontvangen van Gods vrede is stilte nodig.

Zo kan je eigen stilte ook een duidelijke pastorale functie hebben. Als de ander tijdens stiltemomenten rust waarneemt in jouw houding, kan hij daardoor geïnspireerd worden. Hij kan ernaar gaan verlangen om zelf ook deze rust te ontvangen en kan zich zo die rust eigen gaan maken. Mogelijk komen er dan innerlijk nieuwe krachten vrij. Ook als iemand zich later een positief ervaren stilte in de pastorale ontmoeting herinnert, blijkt dat van waarde te kunnen zijn, als een 'bemoedigende her-

beleving'. Het is boeiend om te ervaren dat stilte zelf dus in de pastorale ontmoeting, en ook later, een heilzame uitwerking kan hebben. Allerlei geruststellende adviezen lijken minder effect te hebben dan stilte.

Nodig Als pastor kun je dus een belangrijke rol spelen door stiltes constructief te hanteren. Soms bouw ik bewust een stiltepauze in, wanneer een gesprek tijd vraagt en intensief wordt: 'Laten we daar nu eens in stilte een moment bij blijven staan.' Als je zelf als pastor momenten van stilte kunt waarderen, merk je dat de ander die ook sneller als welkom ervaart.

Een stilte kan dus heel bruikbaar zijn. Maar ook nodig, nodig voor degene die om hulp vraagt, om zijn houding tegenover een bepaalde gedachte of emotie te kunnen bepalen. Daarom moet een pastor niet alleen aandachtig luisteren naar het relaas van de ander, maar hem ook zijn stiltes gunnen. Wie de ander gelegenheid geeft om te spreken, moet hem ook gelegenheid geven om te zwijgen. Misschien wil hij even kunnen vertoeven bij een idee of een gevoel. Daar kan dan later eventueel op door worden gepraat.

Het benutten van stiltes, vaak als bezinningsmomenten, zal uiteindelijk bevredigend zijn voor de spreker en verhelderend voor de hoorder. Het mooie van stiltes is dat uitgesproken woorden en doorvoelde emoties betere aandacht krijgen. Een pastor moet er dus voor oppassen dat hij stiltes te snel doorbreekt. Dat is als het stukbreken van kristallen glaswerk.

Stiltes hebben een bijzondere flonkering. Ga er zorgvuldig mee om.

Dit artikel is eerder verschenen in Opbouw, jaargang 57, nr. 3.

Een droom die
geen bedrog is

‘WAARACHTIG, IK VERZEKER JULLIE,’ VOEGDE HIJ ERAAN TOE,
‘JULLIE ZULLEN DE HEMEL GEOPEND ZIEN, EN DE ENGELN VAN GOD
ZIEN OMHOOGGAAN EN NEERDALEN NAAR DE MENSENZOON.’

Johannes 1:51

Droom jij weleens? Bijna iedereen, zelfs een ongeboren baby, schijnt dat te doen. Alleen onthoud je misschien niet altijd wat je droomt. Niemand weet precies waarom we van alles beleven terwijl we slapen. Het zou kunnen dat we daardoor gebeurtenissen verwerken, maar ook dat we zo nieuwe ideeën opdoen omdat onze hersenen in de nacht meer associatief en onlogisch denken. Dat kan ervoor zorgen dat je de raarste dingen droomt, die ver bij de realiteit vandaan staan. In de tijd van de Bijbel zag men dromen als ontmoetingen met God. Toen Jakob op de vlucht was voor zijn broer Esau verscheen God aan hem in een droom (Gen. 28:12-17). Jakob zag de hemel geopend en engelen omhooggaan en neerdalen. Ook hoorde hij hoe God beloofde hem te beschermen op zijn weg. Best een bijzondere droom, helemaal omdat Jakob totaal niet had verwacht dat God zulke woorden zou uitspreken na wat hij allemaal had uitgespookt. Maar uit het feit dat de HEER juist op dat moment aan hem verschijnt, blijkt dat Hij Zich niet afhankelijk opstelt van wat mensen doen en waar ze zich bevinden. Wij redeneren vaak dat alles

eerst in orde met God moet zijn voordat Hij dichtbij komt, maar uit deze gebeurtenis met Jakob blijkt dat niet het geval.

Jezus haalt de droom van de aartsvader aan als hij Natanaël ontmoet. De realist Natanaël, die uit Nazaret niets goeds verwacht, is verbaasd dat Jezus hem onder de vijgenboom ziet zitten, zonder dat Hij hem ooit in werkelijkheid heeft ontmoet. Maar Jezus geeft aan dat hij nog veel grotere dingen kan verwachten. Net zo bijzonder als de ontmoeting die God met Jakob had, misschien nog wel groter, want Jezus loopt nu zelf op aarde rond. De droom is werkelijkheid geworden; mensen genezen, brood wordt vermeerderd en nog meer dingen waarvan je alleen maar kunt dromen, vinden plaats.

Door Christus is de weg tussen hemel en aarde open. Er staat niets meer tussen God en ons in. God wil ons ontmoeten, of we daar nu klaar voor zijn of niet, of waar we ons op aarde ook bevinden. En omdat het gelukkig niet van ons afhangt mogen we grote dingen verwachten, net zo groot als de ontmoetingen die Jakob en Natanaël met Hem hadden. Durf je daarvan te dromen?

*God wil ons ontmoeten, of we
daar nu klaar voor zijn of niet*

Om gemeenten en predikanten hun weg te laten vinden in het nieuwe Liedboek dat in 2013 gepresenteerd werd, belicht *De Reformatie* in samenwerking met *Opbouw* iedere maand een lied. In deze editie lied 23c: één van de varianten van Psalm 23.

Er zijn van die psalmen waarvan tekst en melodie geen gelukkig huwelijk lijken te hebben. Psalm 23 is zo'n psalm. De tekst is erg geliefd, maar de melodie lijkt er niet bij te passen. De reeks verhogingen die erin geslopen is en nogal eens wordt gezongen, berooft de melodie bovendien van zijn eigen karakter.

Het is dan ook niet vreemd dat er allerlei andere versies van deze psalm zijn gemaakt. Heel bekend is 'De Heer is mijn Herder, 'k heb al wat mij lust.' Dit 'oude' Gezang 14 is ook in het nieuwe Liedboek opgenomen, onder 23b.

Alle liederen die teruggaan op dezelfde psalm zijn in het Liedboek onder hetzelfde nummer geplaatst. Nummer 23 is de psalm uit de psalmberijming van 1968, 23a is de variant van Joost van den Vondel, 23b is dus de negentiende-eeuwse variant en 23c is een vertaling van de Schotse versie van Psalm 23. Over die laatste versie wat meer.

Krom De melodie van Jessie Seymour Irvine is heel bekend. Al voordat het Liedboek voor de Kerken (1973) uitkwam, was er een Nederlandse vertaling op gemaakt. Deze is te vinden in de Opwekkingsbundel, onder nummer 215; een lied dat ik als organist nog regelmatig opgegeven krijg.

Gastvrij zijn kun je leren

TEKST: JANNEKE BURGER-NIEMEIJER, REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Het lied was erg geliefd in gereformeerde kring, maar werd toch niet opgenomen in het 'oude' Liedboek. Waarschijnlijk was de kromme openingszin genoeg reden om het lied niet te selecteren. Het opent met: 'De Heer is mijn Herder en geen ding'. Pas na een adempauze volgt dan de rest: 'ontbreekt mij naar zijn wil'. Ook verderop was het taalgebruik niet meer van deze tijd: 'schreden leiden', 'een dis bereiden' en 'ogen van wie mij krenken' zijn geen woorden van de 21e eeuw. De melodie is echter, zoals zo veel Engelse melodieën, krachtig en zingt lekker weg. Reden voor de redactie van het nieuwe Liedboek om, naast heel wat andere Engelse hymnen, ook deze melodie op te nemen en te voorzien van een nieuwe tekst, geschreven door Roel Bosch en Gert Landman, leden van de redactie van het Liedboek.

Avondmaal Wat mij in deze nieuwe vertaling aanspreekt is dat God wordt aangesproken met U en niet met het in de spreektaal alleen beneden de grote rivieren nog gebruikte Gij. Zoals gezegd is de melodie haast nog krachtiger dan de tekst, maar ook de tekst kent mooie wendingen. Het 'donkere dal' uit de Nieuwe Bijbelvertaling is door het mooi gekozen 'doodsravijn' vervangen. En ook de zinsnede 'terwijl de vijand toe moet zien maakt U mijn tafel klaar' – de zin die deze psalm tot een geschikte avondmaalspsalm maakt – vind ik fraai geformuleerd. Kortom: wie wat wil met psalm 23 krijgt met lied 23c een opgefriste, lekker zingbare variant. Gewoon een keertje doen...

Er bestaan boeken vol handige schoonmaaktips: hoe je radiatoren schoon krijgt en met welk schoonmaakmiddel je ramen echt gaan blinken. Als het over schoonmaken gaat, zijn praktische tips die je direct kunt toepassen handig. Als het over een gastvrij leven gaat, is dat minder het geval. Ik denk dat niemand zit te wachten op een boek met honderd missionaire tips. Ik zou er in elk geval erg moe van worden en waarschijnlijk stoppen bij tip 23.

Ik denk dat je bij een onderwerp als gastvrijheid aan twee dingen behoefte hebt: aan de verbinding met God zelf, de motivatie vanuit Gods gastvrijheid. En vervolgens aan mensen die Gods gastvrijheid integer belichamen.

In het boekje van Arjen en Annemarie ten Brinke zitten ze allebei: de kern van het evangelie en de belichaming door heel gewone mensen. De familie Ten Brinke ging in een Vinex-wijk in Den Haag wonen, om daar namens de IZB een kerk te stichten. In dit boekje vertellen ze over hun belevenissen, ook over hoe de werkjes van Annemarie mislukten en hoe op een feestje alle kerkmensen samenklitten. De weerbarstigheid van de missionaire praktijk wordt buitengewoon herkenbaar verteld. Maar tegelijk blijft

het ideaal: mensen opzoeken in hun leven, omdat God dat ook doet. Gastvrij zijn, omdat God ook zo is. Naast de anekdotes staan er bespiegelingen, Bijbellessen en praktische aansporingen in. En natuurlijk ideetjes, toch wel, maar geen honderd.

God gebruikt iedereen die zich beschikbaar stelt. Ongeacht kwaliteiten, leeftijd of achtergrond. Dat is goed om te beseffen. Op welke manier? Dat is aan Hem. Je mag ontspannen met je relaties omgaan. Je leven met ze delen. Open zijn over je zwakheden. Vergeving vragen voor je fouten. God wil door onze kwetsbaarheden heen zijn kracht zichtbaar maken. Hij kan ons gebruiken, zelfs onze zwakheden, om zijn doel te bereiken!

Arjen en Annemarie ten Brinke, *Zet de deur van je huis maar open*. Amsterdam (Uitgeverij Ark Media), 2013. 96 pagina's, € 9,95.

Wilt u ook een recent verschenen boek onder de aandacht van de lezers van *De Reformatie* brengen? Mail uw boekentip van max. 200 woorden naar redactie@dereformatie.nl.

SAMENWERKING TU KAMPEN EN ETF LEUVEN

De Theologische Universiteit te Kampen en de Evangelische Theologische Faculteit Leuven gaan verder samenwerken op het terrein van onderzoek. Daartoe tekenden de instellingen op 24 maart een overeenkomst. De overeenkomst heeft onder meer betrekking op de opleiding van promovendi in een gezamenlijk op te richten Center of Excellence. Door deze samenwerking komen er meer mogelijkheden voor het doorgroeien van aio's naar postdocposities. Beide instellingen kunnen via het Center of Excellence tevens jonge wetenschappers aan zich binden van buiten Nederland en België en zo het academische niveau op internationaal vlak te verhogen. Daarnaast geeft de overeenkomst ook een impuls aan het verrichten van meer gezamenlijk onderzoek. Op het gebied van onderwijs is er reeds vele jaren een uitwisseling tussen docenten van Kampen en Leuven.

SAMENWERKING MET KERKEN OP PAPOEA VERLENGD

De Gereformeerde Kerken op Papoea verlengen hun samenwerking met de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt (GKv) in Nederland. Dat besluit namen deze kerken onlangs tijdens hun synode. De voortzetting van de samenwerking duurt tot 2018. Vanaf 2018 gaan de Gereformeerde Kerken op Papoea verder zonder structurele steun vanuit Nederland. De Gereformeerde Kerken op Papoea (Gereja-Gereja Reformasi Indonesia Papua - GGRI-P) zijn voortgekomen uit het zendingswerk van de GKv in de jaren '50. Het vernieuwde samenwerkingsverband zal zich richten op versterking van het (toekomstig) kerkelijk kader ter plaatse, onder meer door te investeren in jongeren en lokaal kerkelijk opbouwwerk. Daarnaast wordt de financiële ondersteuning vanuit Nederland geleidelijk afgebouwd om zo ook de verdere verzelfstandiging van de GGRI-P te stimuleren.

PRESENTATIEAVOND CD 'LICHT AAN'

Op woensdag 9 april presenteren Schrijvers voor Gerechtigheid de nieuwe cd Licht aan in De Lichtboog Houten. Tijdens deze presentatieavond voeren ze een groot aantal liedjes van de nieuwe cd uit. Aan het nieuwe album, dat op 10 april verschijnt, werkte mee: Elbert Smelt, Pearl Jozefzoon, Kees Kraayenoord, Elise Mannah, Amanda Lock, Freek van der Brugge, Eljakim Okkerse en Jeroen van der Werken. De presentatieavond begint om 20.00 uur en is gratis toegankelijk. Kaarten zijn te reserveren via www.truetickets.nl. Schrijvers voor Gerechtigheid wil de kerk dienen door meer samenhanglieden te schrijven over het doen van recht en gerechtigheid. Volgens de makers is het volgen van Jezus onlosmakelijk verbonden met het omzien naar armen en het doen van recht. Tijdens de presentatie zingen enkele van de schrijvers een aantal liederen en vertellen ze iets over de achtergrond ervan.

Zonder stilte te beoefenen is het moeilijk om te leren leven vanuit Gods rijkdom

We zijn benieuwd of er in uw gemeente of in uw persoonlijk leven aandacht is voor het belang van stilte en hoe daar vorm aan gegeven wordt. Wilt u daar iets over kwijt of wilt u reageren op bovenstaande stelling of op de inhoud van dit nummer, dan kan dat via mail, Twitter, Facebook en onze website. Adressen vindt u in het colofon.

Het volgende nummer van *De Reformatie* verschijnt op Goede Vrijdag en is gewijd aan de betekenis van het kruis voor het leven als christen. Thema's die in mei aan bod komen zijn 'Vernieuwing in de kerk', waarbij de kernvraag is: kunnen wij meebewegen met wat Christus vandaag doet? (2 mei) en 'Diaconaat 2020' met resultaten, conclusies en aanbevelingen uit het grote onderzoek dat door het Diaconaal Steunpunt is uitgevoerd (16 mei).

Ga voor proefnummers en abonnementen naar www.dereformatie.nl.

UIT DE KERKEN

Beroepbaar:

(in deeltijd, voor vijftig procent):
kandidaat P.R. Barkema te Amersfoort, e-mail rbarkema@gmail.com; tel. 033-4766150. Inmiddels is hij beroepen te Amersfoort-Centrum.

Beroepen:

Te Ommen-Noord-Oost: C. van Dijk te Capelle aan den IJssel- Noord.